

ПОДОБРЯВАНЕ УМЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ 11 КЛАС ЗА ИЗВЛИЧАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ОТ РАЗЛИЧНИ ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ – ДОБРА ПРАКТИКА

Славенка В. Кутева

IMPROVING THE SKILLS OF 11TH CLASS STUDENTS FOR EXTRACTION OF INFORMATION FROM DIFFERENT HISTORICAL SOURCES – GOOD PRACTICE

Slavenka V. Kuteva

Резюме: Историята е призвана със специфичните си методи на изследване да разкрие, да събере и да обобщи факти за живота на хората от предишни епохи. Умението да се извлича информация от различни по вид източници дава възможност да се разкрие историческата истина. В статията е представена добра практика за подобряване уменията на учениците да извличат информация от различни исторически източници. Работата с исторически документи позволява да се развият определени умения и компетенции, които улесняват овладяването на необходимите знания, спомагат за формулиране на аргументи и доказателства по определен проблем, за формулиране и защита на лична позиция, за толерантност към различното мнение. Чрез специално разработен работен лист учениците се ангажират и активно участват в обучението по история. Дава им се възможност да доловят борбите на българския народ през епохата на Възраждането през погледа на една забележителна личност – Васил Левски. Историята се превръща в наука, която дава пример и възпитава в родолюбие.

Abstract: History is entitled with its specific investigation methods to discover, collect and summarize facts for people's live from earlier times. The ability to extract information from different sources ensures the possibility to discover the historical truth. In the article is presented a good practice for increasing the abilities of the students to extract information from different historical sources. Work with historical documents allows certain skills and competences to be developed. They facilitate the mastering of needed knowledge, help for formulating of arguments and evidences concerning a certain problem, help for formulating and pleading a personal position, lead to permissiveness towards different opinion. Via specially developed worksheet the students are engaged and take active role in the history class. They are given the opportunity to perceive the struggles of Bulgarian people during the age of Revival, trough the perspective of a remarkable person – Vasil Levski. History becomes a science which shows an example and educates in patriotism.

Ключови думи: исторически извори, писмени документи, историческа карта, изображения, работен лист, многоперспективен подход, знания, умения, компетенции, анализ, синтез, интерпретация, извличане на информация.

Keywords: historical sources, written documents, historical map, images, work sheet, multi-perspective approach, knowledge, skills, competences, analysis, synthesis, interpretation, extraction of information

Напоследък учениците все по-често ми задават въпроса за какво служи историята и каква е ползата от нея. „Защо ми е да уча история, аз не съм учител!“ – ми казват учениците. На първо място трябва да се разясни значението на историята като наука и мястото ѝ в живота на хората. Едно добре информирано общество може да направи равностойна за своето развитие и да предвиди бъдещото си благополучие.

Историята като наука е призвана със специфичните си методи на изследване да разкрие, да събере и да обобщи именно фактите за живота на хората от предишни епохи. К. Иречек изказва мисълта, че всяко проучване започва най-напред с натрупване на факти. Историческите факти се черпят от най-разнообразни източници — документи, летописи, периодични издания, спомени, статистики и т. н. Писмените извори, „извори от първа ръка“, си остават „основен ключ, който дава възможност да се достигне до определени резултати.“

Умението да се извлича информация от различни по вид исторически документи дава възможност да възкръсне историческата истина. Само с търсене и анализ могат да се разкрият „тайните“ на историята. Старата поговорка „Око да види, ръка да пипне“ разкрива манталитета на българина. В тази насока направих опит чрез специално съставен работен лист да привлече вниманието на учениците към личността на един велик българин – Васил Левски и неговата дейност. Наближаваше 19.02. – Деня на обесването на Апостола и исках да провокирам учениците си: „Какво от духът на Левски ще остане завинаги в сърцата ви? Нужен ли ни е днес Левски? Живеем ли достойно, следвайки заветите му?“

Работните листове ангажират учениците да вземат активно участие в обучението по история. Те не са просто пасивни слушатели, а влизат в ролята на изследователи. Работата с различни исторически документи /спомени на съвременници на Левски, личната му кореспонденция, документи, свързани с дейността на Апостола и трудовете на съвременни изследователи/ дава възможност на учениците да доловят и предадат борбите на епохата през погледа на една забележителна личност на това време.

Друга цел, която имах е учениците да осъзнаят и оценят значението на историческите източници за разбиране на миналото. Самият Левски е полагал системни, непрестанни грижи за запазването на комитетските архиви, за поддържане на добър порядък в тях, за заснемане на преписи на някои от писмата.

Всеки човек е индивидуален и при работата си с различни документи всеки извлича едно или друго от миналите събития и натрупва собствен опит. Това е възможност за младите хора да разрушат изградените стереотипи. Мъдрите би трябвало да се поучават от грешките на историята, но човек като че ли не може да се предпази от дадена грешка, докато не я изпита сам.

1.1. Проблемът за уменията в обучението по история

В последните години в методическата литература се регламентира една по-широка система от умения за изграждане на оперативни качества у учениците още в условията на училищния живот. Държавните стандарти поставят определени очаквания за резултати от обучението под формата на измерими цели. Процесът на обучение е обърнат към ученика. Ученикът е главно действащо лице на обучението чрез развиване на уменията му за ориентация в реалния свят. Това е една от приоритетните цели на образованието в училище. Според проф.д-р Румяна Кушева чрез уменията се реализира практическата полезност на знанията по история. Знанията се свързват с формулата *правя – мога – следователно разбирам*. Уменията стават източник на самостоятелно ориентиране и придобиване на нови знания. Уменията могат непрекъснато да се усъвършенстват и развиват като качества на личността. Чрез развиването на умения личността е подготвена съзнателно да решава интелектуални и практически проблеми.

1.2. Мотивацията и ефективната учебната дейност

Въпросът за ефективността на учебния процес е изключително важен. Неговото решение е свързано с търсенето и намирането на най-подходящи условия за провеждането му при всяка конкретна обстановка.

Факторите, които трябва да се отчитат са както обективни, така и субективни. Безспорно един от най-важните между тях е мотивацията на страните, участващи в процеса на обучението. През последните години промяната на част от ценностите на личността се отразява особено силно върху мотивацията. Това води до всеобща криза в учебния процес.

Известни са изследвания, които доказват, че човек усвоява различно количество информация за едно и също време. При изложение /разказ/ на учителя, степента на активност у учениците е 5%, а кредото на интерактивност се изразява в следното: това, което *слушам* го забравям напълно. При четене на текст активността е 10 %. При аудио-визуални и дискуссионни методи активността се увеличава – от 20 до 50 %, и това, което *слушам, наблюдавам и дискутирам*, започвам да го разбирам. При практически работи активността вече е 75 %, а това позволява придобиване на знания и умения.

Върху процеса на формиране на определени мотиви у ученика оказват влияние следните условия:

- избор на подходящо учебно съдържание и ефективни методи на обучение;
- възможностите и уменията на учителя;
- равнището и социалната атмосфера в училището и в класа;
- семейното възпитание.

Формиране на положителна мотивация е възможно само при правилна ефективна организация на учебната дейност. Необходимо е учебното съдържание да се поднася не като готово знание на учениците, а да се представи като система от задачи, насочени към решаването на сериозни проблеми.

Според Мартин Валке: „Обучението не е спортно състезание, в което учениците са зрители. Те не трябва само да стоят в клас, да слушат учителя, да запомнят неговите думи

и да отговарят на въпросите му. Те трябва да дискутират за това, което изучават, да го свързват със своя личен опит, да го прилагат в практиката си”.

В този ред на мисли, прилагането на иновативни методи и форми на работа в обучението се оказва ефективно и стимулиращо както по отношение качеството на знанията, така и за формирането на специфични умения. По-важно е каква част от знанията действително допринасят за формиране и развитие на мисленето и интелекта на учениците, за формиране на умения, които да подпомогнат младите хора бързо и адекватно да се ориентират в морето от информация и рационално да използват и прилагат усвоените знания, да анализират, да се аргументират, да решават, да оценяват.

1.3. Многоперспективният подход в обучението по история

В последното десетилетие се акцентира върху въвеждането на многоперспективния подход. При този подход едно и също историческо събитие се разглежда от няколко гледни точки. Въпросът за многоперспективността е разработен от проф. д-р Румяна Кушева и Костадин Паев. При въвеждането на многоперспективния подход се обръща по-голямо внимание върху обучаването на учениците как да анализират, интерпретират и синтезират доказателствата, получени от различни източници. Предпоставка за неговото прилагане е желанието да се приеме, че има и други начини за обясняване на света, желанието да се поставим на мястото на другия и да се опитаме да видим света през неговите очи. На историческите събития се гледа от различен ъгъл. В същото време трябва да преценим доколко всеки източник е достоверен, като сравняваме приведените от него факти с тези от други източници.

В държавните образователни изисквания на преден план като първостепенна цел на обучението по история се поставя: изместване на центъра на тежестта от описанието към способност за четене и интерпретация на източници, а оттам към самостоятелна критична ориентация в реалната социална действителност.

Нарасналите очаквания да се прилагат интерактивни техники, да се развиват умения за критичен анализ на документи, да се използват други иновативни подходи не се осигуряват в достатъчна степен от учебните помагала по история на България в гимназиален етап на образование. Това е един от мотивите да създам работен лист, насочен към развиване на уменията на учениците за анализ на документи. Най-важното средство за формиране на уменията е упражнението. Най-важните изисквания към него са: целесъобразност, постоянство, продължителност, разнообразие и системност. Другият ми мотив е как да направим историята вдъхновяваща? Как тя да служи за пример и да възпитава в родолюбие? Дали само да разказваме на учениците конкретни събития или да ги накараме сами да решават проблеми. Както пише Р.Славин „реалната история се появява когато човек получи микроскоп и гледа едно отделно, малко събитие дотогава, докато не го разбере. Тогава познанието наистина е негово.”

1.4. Описание на добра практика

В настоящата разработка представям система задачи от Работен лист, които бяха упражнени с ученици от 11-ти клас от Професионална гимназия по транспорт „Гоце

Делчев” – гр.Пловдив. Урочната единица, за която е предназначен работния лист е „Вътрешна революционна организация”. Целите, които поставям с този работен лист са:

- Да се развият умения за анализ на различни исторически документи;
- Умения да се подбери и обработва информация по зададена задача;
- Да се прави заключения от два или повече източника с различен произход и съдържание;
- Развиване на умения за извличане на информация от изображение;
- Усъвършенстване на уменията да се събират факти от историческа карта и да се прави заключения на база събраните факти;
- Да се оценява значението на историческите източници за разбиране на миналото;
- Формиране на умения за работа в екип;
- Любов към родната история, патриотизъм и родолюбие;
- Способност за формулиране, аргументиране и защитаване на собствено мнение.

Подборът на документите за анализ се извършва от учителя по история. Писмените историческите документи разделих условно на 3 групи, като във всяка група има по два документа. Общият брой на документите е шест. В първата група подбрах добре познати исторически документи, които има в учебника по история и цивилизация за 11. клас, а именно документи от самия Васил Левски – дописка до в. "Свобода", писана през втората половина на 1870 г. и "Нареда [проектустава] на работниците за освобождение на българския народ».

Във втората група подбрах спомени за Левски от негови съвременници – поета-революционер Христо Ботев и писателя Иван Вазов. Тези източници са много добре познати на учениците, тъй като в 11 клас те изучават възрожденска литература и се спират подробно на творчеството на Ботев и Вазов. Част от произведенията, които изучават са посветени на Апостола на свободата – одата «Левски» от цикъла «Епопея на забравените» на Иван Вазов и «Обесването на Васил Левски» от Христо Ботев.

В третата група подбрах малко известни източници – изследователи на Левски, отразяващи своята гледна точка за личността на този велик българин, а именно публикации на учителката Стоянка Додова, наричана живата памет на село Войнягово и на изследователката на Левски Дора Чаушева.

Исках подобрите документи да дават информация от „вътрешни” и „външни” позиции – и на участника и на наблюдателя.

При избора на изображение се спрях на портрет на Васил Левски от Тони Влахийски – ученик от нашето училище. Портретът на Левски от Тони Влахийски спечели първо място на конкурс на Община Пловдив на тема „Левски и моето време”. Чрез този си избор целях от една страна да предизвикам уважение у учениците към постижението на техния съученик и от друга страна – един различен, съвременен поглед на ученик към личността на Левски.

И накрая подбрах от интернет карта на обиколките, направени от Васил Левски в българските земи и изграждането на Вътрешната революционна организация. В подробна

легенда са описани обиколките на Левски и периода, в който са извършени. Отбелязани са с различни символи централния, окръжните и местните комитети, мястото на залавянето и обесването на Апостола.

Според Р.Славин, първото нещо, което трябва да направим е да уверим учениците, че „работните листове са за учене, а не за попълване и предаване на учителя”. За тази цел се стремях да подбера задачи, свързани с личността и делото на Апостола на свободата Васил Левски, които да помогнат на учениците да си изградят по-пълна представа за него. В същото време неговото дело е свързано с важен период от националната ни история – Възраждането и борбите на българския народ за освобождение.

Стремях се със задачите от работния лист учениците да осъзнаят, че разглеждат източници като „свидетелство на епохата” и източници „от дистанцията на времето”. Съобразявах се с комбинирането на историческите документи, като се стараех да има различни гледни точки при коментара на личността на Левски.

В хода на работата с работния лист се стремях да включа изясняване на нови понятия, формиране на ценности и провокиране на творческо мислене. Формулирах въпроси, на които да се дават отговори, да се извлече информация едновременно от изображение и исторически документи.

При решаването на въпросите и задачите от работния лист учениците използват уменията за анализ на исторически текст. В обучението си по история и цивилизация те вече са овладели тези умения и в часовете многократно са ги прилагали.

Задача 1 е свързана с личността на Васил Левски в спомените на негови съвременници и изследователи. Учениците имат за задача да прочетат, да анализират и да извлекат паралелно информация от четири документа и едно изображение. Учениците трябва да отговорят на следните въпроси:

- Кой са авторите на историческите документи и изображението? Кой от документите се отнасят към „свидетелства на епохата” и кой са „от дистанцията на времето”?
- Как е описан външният вид на Левски в различните източници?
- Какви качества е притежавал Апостолът?
- С какви псевдоними е бил познат Левски?
- С какво Левски ще остане във вашите спомени?

Задача 2 е свързана с обиколките на Левски в българските земи и изграждането на Вътрешната революционна организация. Учениците трябва да анализират историческа карта и да извлекат информация от нея. Въпросите на които трябва да отговоря са следните:

- Определете колко обиколки в България прави Левски.
- Уточнете годините на обиколките и началните отправни градове.
- Съставете списък на посетените от Левски населени места. Предположете причината за неговите обиколки.
- Поставете подходящо заглавие на картата.

При тази задача учениците използват и учебния текст, за да формулират пълни и изчерпателни отговори.

Задача 3 е свързана с идеите на Левски. Учениците трябва да прочетат документи от самия Васил Левски – дописка до в. "Свобода", писана през втората половина на 1870 г. и

"Нареда [проектоустава] на работниците за освобождение на българския народ». В работния лист е направена таблица с показатели. Задачата им е да анализират информацията от историческите документи с помощта на показателите в таблицата и да запишат резултатите. Учениците имат за задача след попълване на таблицата да сравнят идеите на Л.Каравелов, които са разгледали предходния час по същите показатели и идеите на Васил Левски.

Завършваме урока с обобщение. Провеждаме дискусия на тема:

- Нужен ли ни е днес Левски ?
- Какво от духът на Левски ще остане завинаги в сърцата ви ?
- Живеем ли достойно, следвайки заветите му ?

1.5. Анализ на резултатите

В края на учебния час предлагам учениците да бъдат оценени по следните критерии:

- Ясно обоснована основна идея;
- Изчерпателност при отговор на поставените въпроси;
- Последователност;
- Конкретност;
- Критичност при извличане на информация от различни източници;
- Ясно изразена лична позиция.

Резултатите от работата с работен лист показват, че те са по-високи поради вида на задачите – по-леки и приятни, свързани с личността и делото на добре познат национален герой. Задачите дават възможност първо за устен отговор, при което всички ученици могат да се включат и едва след това синтезираният и обобщен отговор се записва в работния лист. Друга възможност за повишаване на резултатите е използването на ресурсите на информационните технологии и екипната работа.

Според критериите за оценяване от учебната програма по история и цивилизация учениците успяват да отговорят на първо и второ равнище за разпознаване – възприемане и разбиране – отговаряне. Над 90% от учениците се справят с идентифицирането и описанието на отделните исторически документи, с извличането на информация от изображението и историческата карта. Изясняват смисъла на новите понятия с помощта на учителя и речника в учебника.

Около 70% от учениците откриват ключовите думи и различават документите от дистанцията на времето и като свидетелство на епохата. Същият процент ученици се справя с анализирането на информация с помощта на предварително зададени показатели.

По-трудно учениците успяват да се справят с изискванията на третото равнище: прилагане – анализиране. Най-малко ученици – 50% се справят със сравняването на идеите на Л.Каравелов и В.Левски. Това се дължи на малкия им опит за синтез, обобщение и анализ.

1.6. Заключение

В процеса на работа учениците израстват. Чрез работата с работни листове у тях се формират умения за по-задълбочена и системна работа с исторически документи. Стремят се към по-изчерпателни отговори на поставените въпроси. В процеса на самостоятелната си работа натрупват знания и личен опит. Развиват умения да попълват работни листове, да извличат самостоятелно информация от различни исторически източници.

Учениците постигат добри резултати:

- Правилно определят основната тема и акцентират върху нея;
- Откриват ключовите думи, изрази и понятия;
- Добре разбират съдържанието на различните източници и посланията, които те носят;
- Открояват документите като „свидетелство на епохата” и „от дистанцията на времето”;
- Срещат трудности в анализа, синтеза и обобщението на информацията от различни исторически източници;
- Работата се приема с интерес и се провежда съзнателно от повечето ученици.
- Учениците оценяват и се гордеят с постижението на своя съученик Т.Влахлийски, спечелил Първо място в конкурса за рисунка „Левски и моето време”;
- У учениците се възпитава чувство на гордост и преклонение пред подвига на Васил Левски, патриотизъм и родолюбие.

Извършените дейности по работния лист позволяват да се постигнат заложените цели и да се развият уменията и компетенциите на учениците в обучението по история и цивилизация.

ЛИТЕРАТУРА

- Кушева, Р. (2000г.). *Методика на обучението по история*. София: Парадигма.
- Кушева, Р. (2004г.). *Многopersпективност, избор на източници и технологии за работа с тях*. София: Диалогът в историята, №7.
- Паев, К. (2005г.). *Плурализъм и обективност при използването на документалните източници в обучението по история*. София: Диалогът в историята, №10-11.
- Савов, Н. (2006г.). *Към историята на българската архивистика. Българската общественост и документалното ни наследство*. София: www.clio.uni-sofia.bg.
- Славин, Р. (2004г.). *Педагогическа психология*. София: Наука и изкуство.
- Страшимиров, Д. (2014г.). *Васил Левски. Живот, дела и извори. Т. 1*. София: Изток-Запад
- Янакиева, Т. (1973г.). *Библиографското дело на Александър Теодоров-Балан и връзката му с българската литературна история*. София: сп. БАН, 2.

Приложения

Портрет на Васил Левски от Тони Влахлиски – ученик от ПГТ „Гоце Делчев”, спечелил Първо място на конкурс „Левски и моето време”

Таблица с показатели към задача 3:

Показатели	Идеи на Каравелов	Идеи на Левски
Време на публикуване		
Печатен орган		
Форма на държавно устройство		
Граждански права		
Отношение към другите народи		
Начини на освобождение		

Славенка В. Кутева
ПГТ „Гоце Делчев“ – гр. Пловдив
Slavenka V. Kuteva
PGT „Gotse Deltchev“ – Plovdiv